

שו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן כה פרק ו

פרק ו הוצאת לב להשתלה ממסוכן חשוך מרפא המתחנן למות ולפורקו מיסוריו הקשים מנשוא. השאלה הועלתה מכיוונים שונים, לכן אמרתי לבררה וללבנה, ואען ואומר. (א) אין כל מקום להוראת היתר להוציא לב להשתלה ממסוכן כזה שהוא חשוך מרפא ומתחנן למותו מרוב יסוריו שסובל ל"ע, וחומר איסור ההמתה גם לחולה כזה כלול ג"כ בההלכה החמורה והפסוקה האומרת: וכל המעמץ עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים. והשכיל להגדיר את ההלכה האמורה הגאון הפוסק האחרון בעל ערוך השלחן ז"ל בסי' של"ט סעיף א' בנסחו אותה בלשון זה: ואסור לעשות לו דבר שתקרב מיתתו וכך שנו חכמים במשנה דשבת (קנא:): דהמעמץ עיניו של מת עם יציאת הנפש ה"ז שופך דמים ואע"פ שאנו רואים שמצטער הרבה בגסיסתו וטוב לו המות מ"מ אסור לנו לעשות דבר לקרב מיתתו והעולם ומולאו/ומולאו/ של הקב"ה וכך רצונו יתברך עכ"ל. הרי שכלל לנו הערוה"ש בפשיטות בזאת ההלכה שכלול בחומר איסור גם אפילו כשאנו רואים שמצטער הרבה וטוב לו המות, וגם בטעמה ובנימוקה מפני שהעולם ומולאו של הקב"ה וכך רצונו/רצונו יתברך, וכאילו לומר שאין על כן רשות לשום בשר ודם להתערב בשיקוליו של בורא - עולם. ואמנם כך היא ההלכה היוצאת בזה מדברי הפוסקים (שהזכרנום בפרק הקודם) כי נפש האדם איננה קנין של שום בן תמותה, לרבות גם לא קנינו העצמי, אלא קנינו של הקב"ה בלבד. ומקרא מלא הוא ביחזקאל פרק י"ח: הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה. ואם הערוה"ש מזכיר בלשון של שאנו רואים שמצטער הרבה גסיסתו/ובגסיסתו/ וטוב לו המות. שנראה לכאורה שמדבר על מה שאנו רואים כן בהשערותנו. ולא שומעים בזה אבל דעתו של הגוסס בעצמו, הרי בספר חסידים (סי' תשכ"ג) כתוב בזה מפורש שאפי' אם גוסס ואומר איני יכול למות עד שישמיהו במקום אחר אל יזיזהו משם, והיינו כנ"ל שגם האדם על עצמו איננו בעלים עליו בכל הנוגע להמתת נפשו וחבלת גופו. (ב) אב - להגדרה האמורה אפשר להביא ממה שמצינו בחז"ל בע"ז ד' י"ח ע"א גבי רבי חנינא בן תרדיון, דאיתא, שכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחו על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. יסוריו היו לא נשוא, ועלה על כן על לב תלמידיו להשיא לו עצה שיפתח פיו ותכנס בו האש וימות במהרה. אבל רבי חנינא בן תרדיון לא שעה לעצתם ופסק מולם את פסוקו לאמר: מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. ופסוקו זה הלכה פסוקה היא לנו. ומזה נוכל להבין החרדה הגדולה שחרוד חרד דהע"ה כלפי הגר העמלקי ודיבר אתו נמרצות: איך לא יראת לשלוח יד לשחת את משיח ה', וחרץ דינו למות ואמר לו: דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח ה', וצוה לאחד מן הנערים לפגוע בו ולהמיתו (שמו"ב א - י"ד ט"ו). ולכאורה הא עשה זאת לפי בקשתו ותחנותיו של שאול המלך שאחזתו השבץ, ועוד בנימוק נוסף, טרם שיהרגוהו ויתעוללו בו הפלשתים? אבל לפי האמור מיושב שפיר, כי גם במצב הגרוע ביותר שהאדם נמצא בחייו וכל עוד בו נשמתו, אין גם להאדם הזה בעצמו כל רשות לקצר ולהפסיק נשמת - חייו. וכך מצאתי ברלב"ג שמבאר באמת בכזאת, שלכן צוה דוד להרגו אע"פ שעשה זה ברצון שאול ובקשתו, מפני שזה כהאומר להבירו חבול בו וחבל בו, כמו שהתבאר בגמ', כ"ש בהמתת מלך, ואין במצות המלך ממה שתפטרנה בזה כי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ע"ש. ומהמעשה הנ"ז של שאול נלמד עוד ביותר על כן, שאפילו זה שנוטה למות נמצא במצב כזה שאילו יעשה בעצמו זאת לקצר חייו לא יחשב לו זאת לעון של מאעל"ד = מאבד עצמו לדעת, = מ"מ כשמבקש מאחרים לעזור לו בכך אסור לשמוע לו. כי הרי כידוע העלו חז"ל כי במסיבות שאול המלך היה נמצא בו לא נחשב לו זה אשר לקח את החרב ונפל עליה וקירב את מיתתו לעון של מאעל"ד (עיין ב"ר פל"ד אות י"ט, ורד"ק שמו"א ל"א - י"ד, וב"י בטיו"ד סי' קנ"ז בב"ה וביש"ש ב"ק פ"ח סי' נ"א עיי"ש), ובכל זאת לגר העמלקי/העמלקי/ ששמע לו לעזור לו בכך העלו לו כאילו רצחו נפש. (ג) מהאמור נלמד בק"ו שלא מועיל שום נתינת רשות של החולה לקרב מיתתו, יהיה באיזה מצב של יסורים ל"ע שיהיה. באשר גם הוא בעצמו מוזהר ג"כ ועומד על כך. וצא ולמד בספרא רבא של מרנא רבנו משה סופר ז"ל חיו"ד סי' שכ"ו אות ג' שהעלה להלכה דאפילו המיצר ביותר ואיבד עצמו לדעת מ"מ רוצה הוא ומת ברשעו, דבמיתתו רצח את עצמו. ולמד על כך מעובדא דר"ח בן תרדיון. והכה על קדקדו של הספר בשמים ראש מ"ש בזה, והוכיח זיופו. (ד) ועוד זאת יעוין בח"ס עה"ת ר"פ ויצא שכותב להסביר שלכן מאבד עצמו לדעת אין מתעסקים בו ורע מרוצח אחר וקרא לא אמר אלא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אלא משום כי כל החטאים מתמקמים בשעת מיתה וזה חוטא במיתתו, באותו דבר שהי' לו לכפרה הוא חוטא ומורד ע"כ מתעוררים עליו כל עונותיו עיי"ש. ותמציתה של זאת הסברא מבאר בעצם הח"ס גם בתשובתו שם הארוכה לפני כן באות ב, שכותב דמאעל"ד הו"ל כמבעט בכפרה שהרי באותו הקרבן והכפרה הגדולה שהיא המיתה באותו עצמו חטא והכעיס תמרורים ורצח אז א"ע, ואיך יהי' כפרה כלל במיתתו והיא אשר העלה עליו חרון אף ה' ע"ש. ועפ"י ח"ס אלה נתעוררתי להסביר שי"ל שהאיסור

לקרב מיתת אדם גם ברצונו, וגם כאשר יסוריו הוא ללא נשוא והוא חשוך מרפא ל"ע, כרוך גם בזה, מפני שע"כ מונעים ממנו מירוק חטאיו ופשעיו שיבואו לו רק כאשר ימות בידי הקב"ה אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש ויודע לכוון הרגע המתאים לקחת את הנשמה מגופו של זה האיש ולתתה באוצר הנשמות. (ה) ומכבר הבאתי ראיה שגם המשכת חיים הכרוכים ביסורים ל"ע נחשב לו לאדם כזכות, מדברי המשנה בסוטה ד' כ"ב ע"ב דאיתא: רבי אומר הזכות תולה במים המאירים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת לסוף היא מתה באותה מיתה. ויעוין בסוטה שם ד' ו' ע"א דמבואר דלרב ששת גם לרבנן היא מתנוונה. והכי נפסק להלכה ברמב"ם בפ"ג מה' סוטה ה"כ, דסוטה שיש לה זכות ת"ת אע"פ שאינה מצווה על ת"ת ה"ז תולה לה ואינה מתה לשעתה אלא נימוקת והולכת וחללים כבדים באין עליה עד שתמות אחר שנה או ב' או ג' לפי זכותה והיא מתה בצביית בטן ובנפילת אברין עיי"ש. ולכאורה איזה זכות היא זאת להמשיך לחיות כמה שנים בחללים כבדים ובנפילת אברים ולהיות נימוקת והולכת, ונדמה שאילו היו שואלים אותה בעצמה היתה בוחרת יותר למות מיד מלהמשיך לחיות חיי ניוון כאלה. אלא משמע מזה בהדיא דשלא כמדת ב"ו =בשר ודם= מדת הקב"ה בזה, והוא היודע שלאמיתו של דבר גם המשכת חיים כאלה זכות הוא לאדם יותר מהמיתה. ולכן אינו מביט ואינו פונה למבוקשו של האדם בעצמו בזה כאשר אינו יודע מה שטוב עבורו. וכך ראיתי בתוס' יו"ט בפ"א דסוטה מ"ט שכותב בתוך דבריו להוכיח מזה שזו מצד מדת טובה היא, דאע"פ שמתנוונה וחייה חיי צער הן אפ"ה זכותה גרמה לה זה עיי"ש. (ו) קיצורו של דבר. עפ"י תורת - סיני גם חיי צער ויסורי מחלה אשר אין מפלט ממנה אינם מקנים ואינם מרשים לשום אדם כל זכות שהיא לקצר עבור כן חיי האדם הזה, ואותו החומר של קיפוח חיי אדם ישנו גם כאשר שרוי בחללים כבדים או לקוי במומים גדולים ל"ע. וכל המקרב מיתה לאדם אשר עוד נשמה באפו, גם אם יתעטף בטלית של חמלה ובאדרת של עשיית חסד בקיצור סבלו של הנגוע, אין בינו לבין רוצח רגיל ולא כלום, ודם יחשב לאיש ההוא, שום אחד מיצורי תבל איננו בעלים על נשמת - אדם המקוננת באיזה גוף שלא יהיה, לרבות גם האדם על עצמו. הנשמה היא קנינו של הקב"ה, הוא הנותנה ולו הבעלות הבלעדית ליטלה ממנו. וכבר הגדיר התנא במסכת אבות פ"ד, כ"י: יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב. וללמדנו בא, כי רגעי חיי אנוש בעוה"ז יקרים מפז כאשר מביאים בכנפיהם תיקונים שונים לאדם החי בהם גלויים ונעלמים. ולדבר זה יכול לזכות כל מי שנשמת שדי מפעמת בקרבו עלי אדמות, ויהא מצב גופו באיזה מצב שיהא, וזאת ביודעים ובלא יודעים, בהכרה ומתחת לסף ההכרה, ולכן אין כל רשות לקפח ולקפוד את פתיל חייו שהוקצבו לו מן השמים. ומזה אנו חוזרים לראשית דברינו ומגיעים לפסק ההלכה כי אין כל מקום להוראת היתר להוציא לב להשתלה גם ממסוכן כזה שהוא חשוך מרפא וסובל יסורים נוראים ל"ע. הרחמן הוא יזכנו לאריכות ימים ושנים טובים ונעימים ונזכה לעובדו בלב שלם ובדעה צלולה ובהארות פנים, שזה יכול להיות רק כשגם הגוף בריא ושלם, וכדברי הרמב"ם בפ"ד מה' דעות ה"א, דאי אפשר לו לאדם שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה ולכן: היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא. ועל כן צריך האדם: שישים אל לבו שיהא גופו שלם וחזק כדי שתהיה נפשו ישרה לדעת את ה', (שם בפ"ג ה"ג).